N. IORGA

# Trei zile în Basarabia

B. INST. ISTORIE
A. R. S. R.
II
15 11 -
B

BIBLIOTECA ACADEMIEI REPUBLICII POPULARE ROMÎNE

Tipografia „Lupta", N. Stroilă,
Str. General Budișteanu No. 8.
București. (Casă proprie) 1926.

LEI 5.—

www.dacoromanica.ro

N. IORGA

# Trei zile în Basarabia

BIBLIOTECA ACADEMIEI REPUBLICII POPULARE

Tipografia „Lupta", N. Stroilă,
Str. General Budișteanu No 8.
București. (Casă proprie) 1926.

www.dacoromanica.ro

BIBLIOTECA ACADEMIEI REPUBLICII POPULARE ROMÎNE

# TREI ZILE IN BASARABIA

Mal basarabean înnecat în ape de inundaţie, care aici nu-şi mai aruncă valurile asupra terasamentului, ci se răsfaţă larg, liniştit ca în locuri luate statornic în stăpînire. De-asupra puzderia frunzişoarelor rotunde, făcînd aproape o pînză verde, fragedă şi între ele se răsfaţă rotunda floare plină a nufărului alb, potir de foi groase bătute, ori punctul de aur al floricelelor mărunte care-i sînt vasale.

Prin sălciile cu trunchiuri chinuite, cu luciile frunze palide atîrnînd a jale se zbat mari păsări albe venite de-de-asupra Prutului; între ramurile despletite, ele se trudesc stîngaciu neizbutind a-şi ascunde trupul plin.

Vechea linie rusească pe traversele-i puse pe pămîntul gol se întinde drept de-alungul ţermului, trecînd peste prăpăstii, pe poduri şubrede de lemn, pe cînd alături grupe de muncitori, conduşi şi ajutaţi de soldaţi, taie malul de lut în terase şi deschid drum largii linii cu podurile înnalte de oţel, semn mîndru al stăpînirii româneşti revenite pe pămîntul ei de drept.

Locuinţe rare în margenea lanurilor de porumb, zdravene fete cu picioarele goale în polcuţe şi rochii de cit cu colori şterse privesc la trecerea trenului.

* * *

www.dacoromanica.ro

Innainte şi după Reni, a căror siluetă rusească de trufaşe biserici urîte se păstrează neatinsă, trecutul de acum opt — numai opt ani pare deplin îngropat. Îl aminteşte ciudata şosea cu panglicuţa centrală de pavaj solid, foarte îngust, dar mai ales casele distruse de războiu şi revoluţie — una din ele cu turnul de lemn răsturnat ca un osîndit care şi-a primit gloanţele 'n piept — şi mai ales uriaşul cimitir de locomotive stricate pe coastele cărora se şterg de ploi slovele chirilice. Abia cîte o şăpcuţă. Toţi, pănă la Evreii cari schimbă hîrtii de bancă pe peroanele gărilor, s'au învăţat cu pălăria europeană. Şi nu se aude decît românește de jur împrejur.

Dar ceia ce se desface mai limpede, ca simbol al venirii nouă, e soldatul. Bine îmbrăcat, el are în ochi flacăra de conştiinţă a misiunii pe care o îndeplineşte aici. El comandă şi el apără. Şi aceasta se simte din fiecare privire, din fiecare gest al lui.

* * *

De aici Bugeacul.

E plin de roadă anul acesta şi, alături, de floare. Bielşugul a adus bucuria sau măcar mîngîierea în căsuţele de chirpiciu galben, lăsate de obiceiu, supt coperişul jos de trestie, fără acoperişul senin al varului. La cîrciuma de înfăţişare orientală se discută afaceri. In curţile devenite arii caii calcă snopii desfăcuţi; une ori sînt înhămaţi la un vălătuc, la o căruţă, la o sanie pe care o conduce copilul. Femeile vîntură paiele şi umplu de praf blond întregul cuprins al micii gospodării.

Cu toată lipsa de apă bună — se bea în gări un greţos lichid opac —, pomi, dar mai ales sălcii cu crengile rotunjite ghem şi salcîmi s'au prins pretutin-

www.dacoromanica.ro

deni, în curți chiar sau pe întinderea cîmpului de lut ori de nisip.

Și, pănă departe, Cahulul, apoi Ialpugul, care începe ca un braț de mare, își răsfață apa de argint în care de pe luntri se întind năvoadele.

* * *

Și aici a fost un trecut care s'a dus. Din Tatarlîcul urîților Nogal cu fața boțită au rămas numele. Cutare haltă se chiamă: Hagi Abdul — ierte-l Allah pe Mongolul care și-a înfipt aici parii cortului de pîslă! Casa de chirpiciu, atîta de smerită, durată de mîni dibace în a frămînta glodul bugecean, e moștenirea celui care s'a dus fără urmă. De la el vine dragostea, grija pentru vastele cirezi de vite albe, roșii, negre, care-și încearcă pașii în cozile ghiolurilor. Tot de la el turma de oi așternută ca un mușchiu pe coaja pămîntului ars de soare.

La femei, ulcioarele sprijinite în echilibru pe coromîslă, tulpanul legat supt bărbie și fluturînd pe spate, sfială în mers și în ținută.

Atît. Iar de la Ruși oficiali — nimic.

* * *

Caut deșertul și nu-l găsesc. Aceiași floare pe cîmp, același ogor de roadă. Numai ici și colo coaja galbenă e acoperită de scurta iarbă a oilor.

La stații se coboară încet proprietari cu cizme; cîte un țeran rus, cu șapcă și mustăți rare, stă pe o bancă. Dar tipul tare, plin al țeranului moldovean supt căciula țuguiată, domină, și al fetei cu părul netezit în jurul obrazului rotund și cu o floare împlîntată în cozi.

Și acum trecem pe lîngă un imens lagăr de porumb ca în părțile cele mai fertile ale țerii, pe cînd, în margenea liniei, scaii ridică măreațe flori roșii și, cu păpă-

www.dacoromanica.ro

dia galbenă şi coada şoarecului albă, cu bâsâiocelul albastru, nesfîrşitele imortele îmi rîd din strălucitorii lor ochi vineţii.

Pe muchi, sprintena căruţă cu căluţul mărunt, aleargă.

* * *

Valul lui Traian se iveşte prin dunga-i sămănată de movile. Un sat cu casele albe e lipit de coasta din faţă. Şi de-acum înnainte drumul se strecoară printre astfel de păreţi scrijelaţi de hotarele ogoarelor. Jos, unde inundaţia se retrage lăsînd ierburi pleoştite în noroiu şi pămînt crăpat supt căldură, bălăriea de stepă se răsfaţă, ori într'o neregulă capricioasă ori în mătăsoase învăluiri lucii. O lume de păsări îşi are aici lăcaşul: sperioase raţe care bat pripit, în stol fugar, din aripioarele albe, smerite lişiţe rotungioare cu pliscul plecat spre pămînt, calmi cocostîrci filosofici procedînd la strîngerea broaştelor din mlaştini, pe cari şi le chitesc de la înnălţimea vastului lor zbor planat, vulgare ciori gata să se prindă de orice pradă, şi chiar, ici colo, şoimi dîrji cu sînge ca de pradă pe guşa umflată. Trenul zburătăceşte o clipă această lume răsfăţată de bielşugul peştilor, care se lasă apoi, hoţ mare lîngă hoţ mic, fără rivalitate, la masa comună.

* * *

O tovărăşie pentru pîne o formează şi oamenii din aceste locuri. La Traian-Val, la Taraclia, pe locul marilor centre dispărute ca Tentul, Rusia a grămădit amatori, din toate neamurile, de mîncare grasă. S'a alcătuit astfel un tip general de colonist, care comunică numai în vorbirea vulgară a limbii stăpînului. El se înfăţişază în nesfîrşite variante: de la proprietarul de ţară cu şăpcuţa elegantă, haine de postav fin şi

www.dacoromanica.ro

neînlăturatele cizme, de la purtătorul uniformei românești prin gări, de la doamna blondă în largi stofe albe, până la flecuștețul de fetiță cu codicioanca de cînepă, care se ceartă pe lei cu călătorii, la vînzarea harbuzului rece, până la țeranul de îmbrăcăminte anonimă, cu pălăria pe ochi sau șapca pe ceafă, care leagă zdrențe disparate de toate colorile cu brîul ce se tîrîie.

Apoi catapeteasma de dealuri scade, terenul se egalisează, albele răsfirări de sate dispar la înceata urcare spre Nord.

Mori de vînt de sistem turcesc ; case de același tip cu acoperișul greu de țiglă ; țerani cu ochelari și țerance în fuste de oraș ; colonia începe. Omul abstract, plugarul de duzină, anonimul etnic pe care Roma slavă a Rusiei l-a sămănat aici în pustiu, în pustiul prin nelucrare, atît de larg încă și azi, cu mîna ei imperială, darnică de pămînturi furate.

Aici sînt Nemți. Aiurea Lipoveni și tot felul de neamuri în margenea vastelor pămînturi nelucrate pe care le mănîncă buruiana grasă, sau a lanurilor de porumb care nu par a se mai sfîrși.

Sate fără haltă, cu oameni înrădăcinați fără o ideie netedă a Statului din care fac parte.

* * *

Cum linia ne duce până spre mijlocul Basarabiei, avem acuma pe costișe marile sate vechi prospere, cu casele albe, purtînd adesea coperișuri roșii, între livezile cu copaci aleși.

Se recunosc lesne stratele culturale după aspectul caselor. Locuința luminoasă, primitoare, înflorită de un zîmbet, cu cerdacul sprijinit pe stîlpi, une ori delicat sculptați, — am observat și un fel de disgrațios cafas închis între dînșii—, cu ferestile mărginite de dungi

www.dacoromanica.ro

albastre, e de la vechii Moldoveni. De la Tatari bucătăria de ciamur supt stuhul buhos. Tot de la ei pivniţa exterioară, avînd sus o încadrare de piatră cu nişte bombiţe ca pe pietrele unui cimitir musulman. Aşijderea şi cuptorul de pămînt, grosolan făcut, de mîni grăbite, stîngace. Iar Rusia dă acoperişurile de ţiglă sură-albăstrie, unele şi din 1924, purtînd în mari litere cirilice anul şi iniţialele proprietarului, dar mai ales marea, căpăţînoasa biserică, a cării cupolă umflată ca o ceapă în plină maturitate face un contrast aşa de displăcut cu liniile clasice ale încadrărilor de uşi şi ferestre şi ale pilaştrilor.

Iar omul, vag, neîngrijit, zdrenţăros şi pleoştit, are de la stăpînii de ieri, ca să nu apară într'o cămaşă înnegrită, blusa roşie sau mai adesea albastră, tăiată fără cea mai mică grijă de cochetărie şi eleganţă. Pe cap îi e indiferent ce pune şi cum pune. Instinctul de frumuseţă nu-l afli nici la femei.

* * *

La Basarabeasca, punct de legătură între linii, nevoile acestui centru de circulaţie au creat o insulă de romînism cult în margenea grupului de Evrei speculanţi de la Romanovca, strivitor pentru cele două mahalale creştine.

Pentru copiii din staţie, peste o sută, este o şcoală anume, cu un tînăr învăţător din Huşi. La restaurant pe pereţi o oroare patriotică: «*Visul Dorobanţului*», cu un ridicul cap mustăcios din căciula căruia răsare însăşi Romănia Mare, chipurile Regelui şi Reginei binecuvîntînd de sus, din medalioane!

* * *

De aici linia Cetăţii-Albe apucă spre Nord-Est peste păşuni şi lanuri de porumb. E un tip general moldovenesc, cu mai puţină energie şi varietate în linii.

www.dacoromanica.ro

Satele sînt mai toate străine. In fund, la Tarutino Germanii îşi au centrul, cu gimnasiu: în fiecare an până acum tineret cult de acolo venia în număr mare la cursurile mele de vară. La Anciocrac, odată Borodino, se înnalţă coşurile unei fabrici luminate cu electricitate şi cocheta gară în stil secesionist rusesc e plină cu fete în albe toalete de vară, „Şvăboaice", foarte bucuroase cînd li se vorbeşte în limba lor. Intregul grup îşi datoreşte fiinţa occidentalismului, „europeanismului" lui Alexandru I-iu, Cesarului rusesc biruitor asupra Cesarului frances Napoleon. Linguşirea şi recunoştinţa s'au unit pentru a face ca aici harta însăşi să cînte gloria victoriilor din depărtatul Vest, Leipzig, La Fère Champenoise, Paris. Cîţi din locuitorii de azi mai ştiu originea acestor eroice nume din epopeia plină de glorii şi de durere!

Se lasă noaptea cu o jumătate de lună palidă în cerul limpede. Cîmpia pare prinsă toată într'un fir de beteală nesfîrşit de uşor pe care un gest ar ajunge ca să-l ridice spre izvorul de lumină. O pace imensă. Ţi-e ruşine de vulgaritatea maşinei care te duce lăsînd în urmă cadrul convorbirilor şi rîsetelor banale şi semnul de amintire al cojilor de pepene. Apoi în vagoanele chior luminate ultimul dintre resistenţii la oboseală adoarme. Vom sosi abia spre unu' la Cetatea-Albă.

* * *

După aşa de buna primire a prietenilor şi autorităţilor — părintele Tăureanu, fost senator în Parlamentul Unirii, Polihronie, directorul liceului de băieţi, administratorul Traian Mardan, harnicul, pasionatul cercetător istoric Avakian —, străbatem în noaptea tîrzie oraşul umed de o recentă şi neaşteptată ploaie. Mari case banale, de înfăţişare veche îngrădesc strade ca de

www.dacoromanica.ro

obiceiu pe aici, foarte largi, roatele alunecînd pe nisipul brăzdat în toate sensurile. Un ceaiu înviorează trupurile obosite, şi pe geam a doua zi se joacă raze de soare.

Intăia grijă e să vedem Cetatea, aceia despre care în vremea fără speranţe şi fără încredere — şi cine ar fi putut prevedea minunea, Nemesis pedepsitoarea? — o cercetam în trecutul ei, adunînd fapt de fapt din cursul secolelor pentru a-i lega povestea schimbătoare, dar totdeauna măreaţă şi tragică.

Nefiind pe o înnălţime, cum o înfăţişează unele stampe vechi, de construcţie imaginativă, trebuie să fii aproape de dînsa ca s'o vezi de pe uscat. Cătina şi buruienile, scaii şi spinii acopăr zidurile exterioare, de o construcţie care se pare a fi mult mai nouă. Dincolo de risipa lor şanţul, foarte adînc, taie pănă în argilă stratul superior de nisip fin. Şuviţi de apă se mai încolăcesc în profunzime. In dosul acestei brazde largi, piatra galbenă, solidă, scoasă din malurile Nistrului, clădeşte straturile ei acumulate pănă la mari înnălţimi, isprăvindu-se prin dantelele crenelelor dărăpănate.

Răsăritul n'are o aşa de formidabilă operă de apărare. Trei civilisaţii au trebuit să lucreze pentru a o lăsa, cu neputinţă de distrus, celei de a patra, a Turcilor otomani, cari, afară de urîte moschee şi de unele mici detalii, n'au făcut decît să păstreze ce era necesar unei mici garnisoane, menită să dispară la cele d'întăiu ciocniri cu o Rusie organisată european. Avem a face cu nn milenar proces de tehnică militară, absolut impunătoare şi, în acelaşi timp, de un perfect echilibru artistic, întregul apărînd ca un coronament de stînci palide al malului blond.

Din maiestoasa poartă veche, de mult s'a smuls

www.dacoromanica.ro

stema, găsită în dărîmături şi mutată la Odesa, a vechilor Domni moldoveni, cari veniseră să restaureze clădirea bizantină, refăcută de comandanţii genovesi în Marea Neagră. Undeva numai, sus, în stînga e frontonul sculptat al unei ferești.

Soldaţii noştri, comandaţi de un colonel, marinarii „Basei navale“ stau astăzi de pază între zidurile. — — între „murii“, zice vechea pisanie, — cari cuprinseseră pe pîrcălabii şi ostaşii urmaşilor lui Alexandru-cel-Bun şi pe aceia ai lui Ştefan-cel-Mare. In cele trei curţi pecetluite, în colţuri cu formidabile bastioane, în parte numai sfîşiate de ghiara distrugătoare a vremilor, buruiana coaptă, răspîndind pulberea-i fină galbenă, e însă singura locuitoare. De pe palidele pietre în cimentul cărora e prinsă toată rămăşiţa sfărîmată a ruinelor antice, mortier înroşit, ca de sînge, de fragmentele mărunte ale amforelor elenice, s'au şters, afară de slabe urme ale unui înveliş roşietec, turcesc poate, tencuielile de odinioară. Nimic din încadrările de uşi şi ferești aşa de bine păstrate pe alocurea la Hotin. Porţile au fost smulse din ţîţînile care ele înseşi, roase de rugină, au căzut; s'au tăiat în atîtea locuri groasele bîrne de stejar, sprijinitoare. Dar une ori resturile de lemn închise între pietre au frînghii prinse cu piroane a căror destinaţie nu apare limpede.

Intr'un colţ, d. Avakian şi comitetul pentru conservarea Cetăţii, care i-a restituit glacisul şi a înlăturat postul de tragere la ţintă şi cisterna de petrol, au făcut de-asupra pivniţelor fără fund, supt bolţile rotunde, de evidentă construcţie bizantină, o odăiţă de museu ale cării ferești se deschid asupra albastrului Liman, larg ca o Mare. Alături, zace o frîntură de cadru, cu liniile deosebit de elegante.

Jos, apa linge ultimele pietre rostogolite din ziduri

www.dacoromanica.ro

şi puternica proptea nouă adausă de zelul păstrătorilor de astăzi. De sus cad necontenit măcinăturile de vase roşii şi negre, aşchiile de sticlă antică irisată. Colo iese din mal o bucată din grecească Tyras — de unde pentru Turanici numele de Turla al Nistrului —, în simple linii de piatră indigenă. Marmura a fost cărată aiurea, ca la pragul „bisericii greceşti". Monede pare că se mai culeg numai cu greutate.

După căţăratul pe muchi acoperite cu iarbă lunecoasă, pe capricioase puncte de sprijin ale pietrei ruinelor, sîntem sus la nivelul porţii pe care la 1484, după ce ultimii pîrcălabi isprăviseră toate mijloacele de împotrivire şi trupurile zăceau îngrămădite topindu-se de căldură în ziua de vară, Turcii lui Baiezid al II-lea întrară, inaugurînd o stăpînire care trebuia să ţie mai mult ca trei sute de ani. Nici de aici, de pe laturea cealaltă, enorma îngrămădire de pietre îngrijit tăiate nu face impresia măreţiei sale incomparabile.

La biserica grecească, atribuită lui Ştefan-cel-Mare— afară de clopotniţa alipită în faţă, — şi păstrînd paraclisul unde legenda pune întăiul mormînt al mucenicului Ioan-cel-Nou mutat de Alexandru-cel-Bun, de la Genovesi, încă stăpîni, în Suceava lui.

Totul e prefăcut şi spoit în colori tari, cu solemni sfiniţ naivi, purtînd inscripţii slavone Numai într'un colţ o veche piatră, poate din al XVII-lea veac, are această inscripţie grecească: (anul lipseşte)

„în luna lui Iulie, aici zace robul lui Dumnezeu Ioan al lui Panaioti cîrmaciul". E împodobită cu doi chiparoşi de jale, întocmai ca în lespezile funerare ale Orientului musulman.

La biserica armenească, zidire lungăreaţă, joasă, în mijlocul unei vaste curţi năpădite de buruieni, fără

www.dacoromanica.ro

pomi, cari de fapt cresc cu greu aici, şi fără flori, ne aşteaptă surprinderi. Cele d'intăiu elemente ale edificiului pot fi foarte vechi, căci Cetatea-Albă a fost de la sfîrşitul secolului al XIII-lea, ca şi Caffa, un centru armenesc important. Din lunga-i existenţă biserica păstrează mai multe pîetre de mormînt de un mare interes, şi prin inscripţiile publicate în traducere românească — în curînd în facsimile — de d. Avakian şi prin ornamentele stilisate — chiparoşi, une ori aplecaţi a plîngere — sau copiate după florile şi frunzele naturii. In interior, pe lîngă cópii slabe de tablouri occidentale din veacurile al XVII-lea şi al XVIII-lea, adesea cu delicate cununiţe de argint-săpat pe capetele sfinţilor, cîteva legături de metal — una şi cu pietre scumpe — care, fără îndoială de pe la 1400—500, sînt de cea mai fină execuţie, ca admirabilul Hristos pe cruce, cu care s'ar putea mîndri orice museu.

Oraşul nou păstrează şi el multe amintiri din vremea turcească, prin zidurile de piatră unsă cu lut care încunjură casele, prin caldarîmul neregulat care acopere uliţile. Se păstrează chiar casa joasă, sprijinită pe proptele de piatră, în care *murahazii* de la 1826 au încheiat vestita convenţie de la Akkerman prin care s'au smuls Turcilor Domnia pe viaţă a Voevozilor noştri şi făgăduiala unui Regulament Organic. E necesară o inscripţie pe aceste ziduri, astăzi proprietatea unui particular. In curtea căsuţei un cîne ne latră speriat, un copil îl întrece în spaimă, pe cînd o doamnă la fereastă înşiră cărţile de joc ca pentru o gîcire a viitorului.

Venirea rusească a dat căsărmi, clădiri oficiale —, una din ele e liceul de fete, care de sigur are nevoie de alt local —, ca şi şcoli: liceul de băieţi e un edi-

www.dacoromanica.ro

ficiu alături de care cu greu am putea pune un altul ca spațiu, igienă și perfectă adaptare. Culoarul care-l încunjură e scăldat în lumină. Până în cele mai mici amănunte e o grijă de material și de lucru care face cea mai mare onoare și ziditorilor și supraveghetorilor. Orașul are și o școală normală.

Oamenii bogați de pe vremuri și-au ridicat ici și colo masive locuințe în cărămidă aparentă gălbuie, fără lustru, care dă o înfățișare ștearsă și tristă; nimic nu subliniază mulgrile, care se pierd în această lîncezeală a tonului.

Oraș creat oficial, vechiul Akkerman al Țarului n'are mahalale și, deci, nici Moldoveni de obîrșie. Aceștia s'au împrăștiat, s'au pierdut. Nu sînt nici cartiere evreiești ca în părțile de sus ale Basarabiei. Ansamblul are supt raportul național un caracter anonim și rece.

Până la Unirea cu România, pe aici se scurgeau spre Odesa fructele, vinul și alte produse ale Basarabiei-de-Sud. Acuma acest debușeu e cu totul închis. Coasta din față e dușmană, și doar dacă de vre-o doi ani încoace se cruță bombele și incursiunile. Marii negustori de vinuri, cu pivnițele pline, dau faliment. Statul nu caută noi locuri de vînzare, și cele două trenuri personale pentru călători abia pot servi comerțului. E aici o întreagă operă de întreprins, dar pentru aceasta administrația n'ar trebui să fie aservită politicianismului în continuă fierbere. Trebuie să se înțeleagă că în Basarabia n'a venit încă vremea egoistelor lupte de partid și că orice bunăvoință și orice putere trebuie puse în valoare.

* * *

La cîțiva chilometri mai departe pe malul Mării e

www.dacoromanica.ro

satul Şaba, de fapt Şabag, ale cărui rosturi sînt vrednice de tot interesul.

Odată aşezare tătărască, părăsită, cu vechile-i vii părăginite al căror trunchiu era „gros ca un copac". Locuitorii mnsulmani se împrăştiară. Era vremea cînd Alexandru I-iu îşi urmărîa idealul de prefacere a Rusiei, nouă şi vechi, după modelul Apusului, pe care politica lui de învingător îl domina. Crescut de ace La Harpe al cărui curs de literatură mucezeşte de mult în biblioteci fără niciun cetitor, dar care a fost un nobil spirit de „filosof" binefăcător, Împăratul a vrut să arăte stima pentru acest învăţător al său şi chemîndu-i compatrioţii la deştelenirea noii provincii în părţile ei pustiite prin exodul tătărăsc. Un om întreprinzător, nebiruit în urmărirea planurilor sale, îi servi pentru aceasta, Elveţianul Tardent. Cu ajutorul bunilor Moldoveni expropriaţi, se întemeie, nu fără multe greutăţi, colonia de vieri, care, în cîţiva ani, ajunse prosperă în jurul bisericuţii ei calvine. Din căsuţele cu coperişul de stuf şi şindrilă de la 1840 încă se făcu, pe ambele laturi ale largii şi frumoasei străzi, colecţia de castele şi de puternice gospodării, care trezeşte admiraţie pentru munca ordonată a acestor oameni, capabili de a trece cu izbîndă prin toate greutăţile.

Pentru noi e o plăcere să auzim pe malul Nistrului sunetele armonioase ale limbii francese. Une ori ea e vorbită cu un accent rusesc, şi chiar cu oarecare greutate. Căci, după Alexandru I-iu, sistemul se schimbă. Vecini germani fură impuşi, şi satului rusesc de alături, cu mîndra biserică în stil moscovit, i se dădu toată îngrijirea. Limba de administraţie deveni cea rusească. Caracterul oriental ajungea, cu toate noile imigrări, să domine pe cel de la început.

www.dacoromanica.ro

Astăzi, germanismul înaintează conştient şi solidar, sprijinindu-se pe o întreagă organisare, în acest Sud basarabean, contra insulei francese. N'avem dreptul de a stavili niciun progres al naţionalităţilor cuprinse în Statul nostru. Dar e o datorie să ajutăm pe cei cari samănă prin graiu şi spirit mai mult cu noi. Şi Elveţienii de la Şaba merită şi concursul Statului şi al societăţii româneşti.

Cu atît mat mult, cu cît buna lor stare materială e, de la închiderea graniţelor şi de la deprecierea monedei, serios ameninţată. Vieri, cari n'au unde-şi vinde produsele, ei trebuie susţinuţi. Şi pentru aceasta e necesar să-i întrebăm întăiu pe dînşii ca să ştim direcţia în care li putem fi de folos.

* * *

Pe alt drum, spre Volintirovca — să zicem Volintiri, — mare sat moldovenesc la Nistru cu 11.000 de locuitori, biserică mare, iarmaroc şi secţie a Ligei Culturale, cu bibliotecă şi musei, acestea din urmă operă a maiorului ardelean, a administratorului venit şi el tot din Ardeal, a preoţilor şi a tinerei învăţătoare absolvente a şcolii mele de misionare.

Nu e un drum, ci vechiul şleau, tăind larg şesul, fără a coborî piatră în nisipul şi luturile lui. El trece pe lîngă cîmpi seceraţi în cari movilităţele de grîu tăiat zăbovesc din lipsa vitelor, vîndute în anii de cumplită secetă, şi pe lîngă porumburi în margenea cărora joacă milioane de musculiţe flămînde. Suim şi coborîm printr'o regiune de blînde dealuri cu totul lipsite de pomi; în lina lor rotunjire, ele samănă în mai puţin vioiu şi variat cu luncile moldovene ale Siretiului.

Satele sînt foarte rare, dar de mari proporţii. Rar cîte unul de Moldoveni. Incolo, Germanii, Ucrainieni

www.dacoromanica.ro

de la Staro-Cazaci (Cazacii Vechi), Caţapii au folosul cîmpiilor de hrană. Ţerani din generaţie în generaţie, cei d'întâiu lasă pe unul din ai lor la cîmp, ceilalţi întrînd la meşteşuguri sau înnălţîndu-se către profesiile libere. Din vechile sate se formează noi aşezări, toate cu aceleaşi largi ferme, cu aceleaşi vite alese, cu aceleaşi cooperative şi cu aceleaşi vechi datine (se treieră cu caii ca şi în satele româneşti, bulgăreşti sau ruseşti).

Pe drum, căruţele cu cai duc gospodari cu şăpcuţe, în haine fără coloare, cu cizme, obrazul adesea mîncat de o barbă neîngrijită; femei groase sînt cocoţate în fundul căruţii. Toate acestea arată soliditate, bielşug, muncă, dar pitorescul, frumuseţa lipsesc prea mult. Aiurea unde nu e desrădăcinată, rasa germană e are — şi în ce proporţie!

La Volintirovca, preotul cel tînăr se plînge public, în cuvîntarea ce-mi ţine, de stricăciunea morală de după războiu: lipsă de respect pentru autorităţi, nefrecventare a bisericii, mărturii false, certe şi bătăi. Cei de faţă sînt însă oameni de toată omenia. Văd cu plăcere pe lîngă surtucele ruseşti fără coloare un frumos port ţărănesc alb. Biserica are încă buzduganul şi unul din steagurile căzăceşti: celălalt a fost luat de un domn colonel „pentru Museu" vor fi fiind la Museul Militar din Bucureşti? Celalt preot îmi vorbeşte de haosul produs prin înoirea calendarului bisericesc; măsura electorală a ministrului de Interne a înrăit şi mai mult situaţia: preoţii sînt învinuiţi că au vîndut legea, catolicilor, bisericile sînt pustii; au fost de două ori Paştile, şi hramurile nu se mai ţin. E un desastru moral pe lîngă cel material, venind din anii de lipsă, cînd nu s'a luat nicio măsură eficace de ajutor; la iarmaroc lumea vine zăpăcită, fără încredere în ban.

BIBLIOTECA CENTRALĂ UNIVERSITARĂ BUCUREŞTI
BIBLIOTECA INST. IST. N. IORGA
Cota 93879
www.dacoromanica.ro

Ne întoarcem pe alt drum, care taie țara cale de șaizeci de chilometri, cu întîlnirea unui singur centru, un adevărat tîrgușor, Bairamcea, vechiu cuib tătărăsc, așezat lîngă gîrla împuțită Hagi-derè, adevărată cultură de broaște. Șoseaua — dacă se poate zice așa— e brăzdată parcă anume, și, lucrîndu-se la telegraf, un stîlp e lăsat în curmeziș; fără o mișcare desperată a șoferului ne zdrobiam de dînsul. La trecerea rîuletului, mașina rămîne înfiptă în adîncul mîlului putred.

Tîrgușorul se străvede prin noapte în față, cu pomii și turnurile lui. Apelul la Secția de jandarmi — cari, trebuie să spun, aici și aiurea s'au arătat disciplinați și omenoși — e zădarnic: în sat nu sînt cai sau vite de ajutor. Dar o legiune de cobolzi bărboși cu șăpci și pantaloni albi răsare pe negreața cîmpului. Poartă frînghii și lopeți. „Ce cai", strigă unul în rușește; „eu sînt mai tare decît calul". Și picioarele goale întră adînc în nămol, pentru ea mașina să fie liberată. Prețul: trei sute de lei în mînă și o cameră spartă de frînghii, Ceata învingătorilor pleacă în triumf spre sat.

* * *

După ropote de ploaie, cum, spune cineva, de ani de zile n'a pomenit acest Bugeac, plecăm, supt picurile triste care se înviersunează, spre Bugaz, spre gura Nistrului, punctul unde limanul se unește cu Marea.

Din luciul golfului pe care-l străbatem cu șalupa pusă binevoitor la dispoziție de Basa navală, cetatea apare în toată puterea și frumusețea ei fără pereche. Liniile se desfășoară atît de depline încît ai ideia că nimic n'a căzut din zidurile ei gălbui-sure, că ea e păzită și locuită de oamenii ei din vremuri, că în curțile netede străjerii Moldovei lui Ștefan stau sprijiniți în sulițe, că guri de tunuri sînt prinse în deschi-

www.dacoromanica.ro

zăturile rotunde, că pîrcălabii comandă în cămările bastioanelor şi în paraclis preotul se roagă pentru norocul creştinătăţii, că steagul ce fîlfîie în vînt e acela, cusut cu aur, al Sfîntului Gheorghe luptătorul.

In faţă se răsfiră căsuţele de sat ale Ovidiopolului, cu pretenţiosul nume legat de falsa legendă a presenţei poetului la Tyras, nu la Tomi. Pe deal se răstignesc negrele aripi ale morii de vînt, şi din tîrg turnurile bisericii se ridică albe. Acolo e republica moldovenească, satele fiind, pănă la Dubăsari, româneşti, cu numele adesea corespunzînd celor de dincoace. De-acolo, prin luntrile de pescari, vin ştiri şi îndemnuri, care fac pe cîte unul, ca pe învăţătorul de dăunăzi, să treacă dincolo pentru a găsi miseria; acolo se fac slujbele după vechiul calendar ca să îngenunche pe mal credincioşii Basarabiei „catolicisaţe". Acolo stă primejdia şi se pregăteşte ameninţarea. „Să o 'nfruntăm", zice părintele Tăureanu, „nu numai cu armele, ci cu iubirea acestor oameni".

Limanul, încreţit de uşoare valuri, e, supt nori, de un verziu lăptos. Rari pescăruşi albi se răpăd la pradă spre ţărmuri; e atîta hrană doar mai departe, în largul Mării!

Două luntri de pescari îşi umflă pînzele la noi; la Ruşi una singură se strecoară lîngă mal. Incolo e nesfîrşită linişte. La dreapta, livezile, viile coloniştilor din Şaba, cupola satului rusesc dau viaţă ţermului jos.

Şi, cînd ajungem, după un ceas de plutire, la Bugaz, cu frumosul sanatoriu de copii al d-nei Pelivan, cu vilele care adăpostesc pe dd. Vaida şi Ciobanu, farul, care serveşte şi de turn de observaţie, anunţă Marea, vasta Mare, a altora dar şi, din vechiu, a noastră.

Pe plaja de nisip, din care cresc lungi ierburi mă-

www.dacoromanica.ro

tăsoase, valurile au sămănat larg, ca nişte flori de piatră, scoicile vietăţilor ei care au murit.

* * *

La întors, satele pe care le acopere noaptea răsar în cîmpia de roadă, puternice colonii străine din opera lui Alexandru I-iu La Fère, Arcis Sur-Aube (Arciz) cu drumul spre sîngerosul Tatar-Bunar. Ce nebunie să predici bolşevismul, moartea bogaţilor, anularea proprietăţii pămîntului, acestor gospodari cu pasiunea ogorului şi a banului! Niciodată teoria fanatică n'a fost mai oarbă decît în lovitura de acum trei ani.

Şi spre noaptea care vine, trenul, care nu poate servi această proprietate agricolă, se tîrăşte mizerabil. Natura e un farmec în acest „pămînt tătărăsc" cu sclipiri de Orient depărtat. Un cîmp întreg e numai lori violete care îl îmbracă într'un veşmînt de coloarea ametistului. Şi, cînd amurgul vine, cerul are brazde roşii ca nişte răni proaspete. Neînţeles de mult supt seninul spălat de ploaie întîrzie ceasul misterios care e dorul de a mai trăi al zilei ce moare.

In zori vom fi la Galaţi.

VERIFICAT
1987

BIBLIOTECA
B.C.U.
BUCUREŞTI
INST. DE ISTORIE N. IORGA

BIBLIOTECA
ACADEMIEI
REPUBLICII POPULARE ROMÂNE

www.dacoromanica.ro

www.dacoromanica.ro